

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

OLIIY TIBBIY TA'LIMDA TALABALARNING KASBIY-AXLOQIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK TIZIMI VA DIDAKTIK MODELASHTIRISH

Karimov Abdulvoxid Xatamovich

Farg'ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: karimovabdulvoxid@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7472-4741>

Annotatsiya.

Tadqiqotning maqsadi oliy tibbiy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning metodik tizimi va didaktik ta'minotini mantiqiy-tuzilmaviy modelashtirish orqali takomillashtirishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi tizimli-strukturaviy yondashuv, pedagogik modelashtirish, kognitiv, jarayonli va natijaviy mezonlarni belgilash, shuningdek, interfaol ta'lim usullari (FSMU, SWOT-tahlil, keys-stadi, Venn diagrammasi) hamda mualliflik metodlari ("Uzum", "Yuqori pog'ona")ni o'z ichiga oladi. Asosiy natijalar shuni ko'rsatadiki, falsafa va ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda maqsadli didaktik modellarni qo'llash talabalarda bioetik tafakkur, kommunikativ madaniyat, qadriyatli-mazmunli yondashuv va kasbiy refleksiyaning tizimli ravishda shakllantiradi. Olingan natijalar asosida kognitiv, jarayonli va natijaviy mezonlar bo'yicha talabalarining ijtimoiy faol fuqarolik, milliy-umummadaniy va o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyalarining o'sishi aniqlandi. Tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyati ishlab chiqilgan mantiqiy-tuzilmaviy model va interfaol metodikalar majmuasini tibbiyot oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari tomonidan o'quv jarayoniga integratsiya qilish hamda bo'lajak shifokorlarni insonparvarlik, adolat va yuksak mas'uliyat tamoyillari asosida tayyorlash imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Kalit so'zlar: oliy tibbiy ta'lim, kasbiy-axloqiy kompetentlik, bioetika, metodik tizim, pedagogik modelashtirish, interfaol ta'lim, didaktik ta'minot.

МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА И ДИДАКТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ МЕДИЦИНСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Каримов Абдулвохид Хатамович

Ферганский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

Цель исследования заключается в совершенствовании методической системы и дидактического обеспечения развития профессионально-нравственной компетентности студентов высших медицинских образовательных учреждений посредством логико-структурного моделирования. Методология исследования включает системно-структурный подход, педагогическое моделирование, определение когнитивных, процессуальных и результативных критериев, а также интерактивные методы обучения (FSMU, SWOT-анализ, кейс-стади, диаграмма Венна) и авторские методы («Виноград», «Высшая ступень»). Основные результаты показывают, что применение целевых дидактических моделей при преподавании философии и социально-гуманитарных дисциплин способствует системному формированию у студентов биоэтического мышления, коммуникативной культуры, ценностно-смыслового подхода и профессиональной рефлексии. На основе полученных результатов выявлен рост компетенций студентов в области социально активной гражданской позиции, национальной и общекультурной компетентности, а также саморазвития по когнитивным, процессуальным и результативным критериям. Научно-практическая значимость исследования определяется возможностью интеграции разработанной логико-структурной модели и комплекса интерактивных методик в образовательный процесс медицинских вузов, а также подготовки будущих врачей на основе принципов гуманизма, справедливости и высокой ответственности.

Ключевые слова: высшее медицинское образование, профессионально-нравственная компетентность, биоэтика, методическая система, педагогическое моделирование, интерактивное обучение, дидактическое обеспечение.

METHODOLOGICAL SYSTEM AND DIDACTIC MODELING OF DEVELOPING PROFESSIONAL AND MORAL COMPETENCE OF STUDENTS IN HIGHER MEDICAL EDUCATION

Abstract.

The study aims to improve the methodological system and didactic support for developing the professional and ethical competence of students at higher medical educational institutions through logical-structural modeling. The research methodology includes a systemic-structural approach, pedagogical modeling, the establishment of cognitive, process-oriented, and outcome-based criteria, as well as interactive teaching methods (FSMU, SWOT analysis, case study, Venn diagram) and the author's methods ("Uzum" and "Yuqori Pog'ona"). The main findings indicate that the application of targeted didactic models in teaching philosophy and social sciences and humanities systematically develops students' bioethical thinking, communicative culture, value-oriented and meaning-based approaches, and professional reflection. The results demonstrate an improvement in students' competencies related to active citizenship, national and general cultural awareness, and self-development according to cognitive, process-oriented, and outcome-based criteria. The scientific and practical significance of the study lies in the possibility of integrating the developed logical-structural model and a set of interactive methodologies into the educational process of medical universities and preparing future physicians on the principles of humanism, justice, and a high level of professional responsibility.

Keywords: higher medical education, professional and ethical competence, bioethics, methodological system, pedagogical modeling, interactive learning, didactic support.

Kirish. Zamonaviy tibbiyot sohasida yuz berayotgan chuqur transformatsiyalar, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, telemeditsina, biotexnologiyalar hamda individual diagnostika va davolash usullarining jadal rivojlanishi shifokor kasbiy faoliyatining mazmuni, tuzilishi va mas'uliyat chegaralarini tubdan o'zgartirmoqda. Tibbiy amaliyotning tobora murakkablashib borishi bo'lajak mutaxassislardan faqat fundamental nazariy bilimlar, klinik ko'nikmalar va zamonaviy diagnostik vositalardan foydalanish malakasini emas, balki noaniq va murakkab vaziyatlarda asoslangan qaror qabul qilish, kasbiy burch va axloqiy me'yorlarga rioya etish, bemorning huquqlari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, tibbiy sirni saqlash, hamkasblar bilan samarali hamkorlik qilish hamda turli ijtimoiy guruhlarga mansub bemorlar bilan konstruktiv muloqot o'rnatish kabi kompleks kasbiy-axloqiy kompetensiyalarni ham yuqori darajada egallashni talab etmoqda.

Shu nuqtai nazardan, zamonaviy shifokorning professional tayyorgarligini faqat klinik bilim va amaliy malakalar majmui sifatida baholash yetarli emas. Shifokorning kasbiy faoliyati inson hayoti, salomatligi va shaxsiy daxlsizligi bilan bevosita bog'liq bo'lganligi sababli uning har bir qarori muayyan axloqiy, ijtimoiy va huquqiy oqibatlarga ega. Ayniqsa, diagnostik xatolar, davolash taktikasini tanlash, bemorning roziligini olish, hayotning terminal bosqichlaridagi tibbiy yordam, genetik texnologiyalardan foydalanish, reproduktiv salomatlik, organ transplantatsiyasi, shaxsiy tibbiy ma'lumotlarni himoya qilish kabi masalalarda mutaxassisning bioetik tafakkuri va kasbiy mas'uliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa oliy tibbiy ta'lim mazmunida kasbiy kompetentlik va axloqiy yetuklikni o'zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Oliy tibbiy ta'lim tizimida talabalarni kasbiy-axloqiy jihatdan tayyorlash, ularda barqaror qadriyatlar tizimini, insonparvarlik pozitsiyasini, kasbiy vijdon, mas'uliyat, empatiya, tolerantlik va refleksiv tafakkurni shakllantirish bugungi kun pedagogikasining ustuvor vazifalaridan biridir. Bo'lajak shifokorning kasbiy-axloqiy kompetentligi uning kasbiy vazifalarni bajarish jarayonida tibbiy deontologiya, bioetika, umuminsoniy va kasbiy qadriyatlarni ongli ravishda qo'llashi, murakkab axloqiy vaziyatlarni tahlil qilishi hamda o'z qarorlarining ehtimoliy oqibatlarini baholay olishi bilan tavsiflanadi. Mazkur kompetentlikning shakllanishi talabaning bilim darajasi bilangina cheklanmay, uning motivatsion-qadriyatli yo'nalishi, axloqiy pozitsiyasi, kommunikativ madaniyati, refleksiv qobiliyati va ijtimoiy mas'uliyatini ham qamrab oladi.

O'zbekistonda oliy ta'limni modernizatsiya qilish, yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash, ta'lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirishga qaratilgan tashabbuslari, shuningdek, yoshlarning ilmiy, ma'naviy va ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislarning kasbiy madaniyati, fuqarolik mas'uliyati va axloqiy pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Mazkur vazifalarni tibbiy ta'lim jarayoniga tatbiq etish esa talabalarning nafaqat professional tayyorgarligini, balki shaxsiy va ijtimoiy yetukligini ham izchil rivojlantirishni talab qiladi.

Bu jarayonda ijtimoiy-gumanitar fanlar, xususan, "Falsafa" fanining didaktik imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Falsafiy bilim talabaga inson, jamiyat, hayot, axloq, erkinlik, mas'uliyat, qadriyat va kasbiy burch kabi fundamental tushunchalarni tizimli ravishda anglash imkonini beradi. Falsafa fanini tibbiy ta'lim mazmuni bilan integratsiyalash orqali klinik vaziyatlarni faqat tibbiy-biologik nuqtai nazardan emas, balki axloqiy, ijtimoiy va antropologik mezonlar asosida ham tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa talabalarda bioetik refleksiya, axloqiy muammolarni aniqlash, muqobil yechimlarni solishtirish, dalillangan pozitsiyani shakllantirish hamda o'z kasbiy qarorlarini ma'naviy-axloqiy mezonlar asosida baholash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

An'anaviy ma'ruza va reproduktiv ta'lim usullari kasbiy-axloqiy kompetentlikning barcha komponentlarini to'liq shakllantirish uchun yetarli bo'lmashligi mumkin. Shu sababli zamonaviy tibbiy ta'limda muammoli vaziyatlar, klinik va bioetik keyslar, munozara, debat, rolli o'yinlar, refleksiv topshiriqlar, loyiha texnologiyasi, hamkorlikda o'qitish, raqamli ta'lim platformalari va simulyatsion metodlardan maqsadli foydalanish zarurati ortib bormoqda. Bunday pedagogik texnologiyalar talabani o'quv jarayonidagi faol pozitsiyasini kuchaytiradi, o'z fikrini dalillash, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash, axloqiy dilemma sharoitida muvozanatli qaror chiqarish va professional xatti-harakat modelini shakllantirish imkonini beradi.

Kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonining samaradorligi, avvalo, uning alohida mashg'ulotlar yoki bir martalik tarbiyaviy tadbirlar doirasida emas, balki aniq maqsad, mazmun, metod, vosita, pedagogik shart-sharoit, baholash mezonlari va kutilayotgan natijalarni o'zaro bog'lovchi yaxlit metodik tizim asosida tashkil etilishiga bog'liq. Shu sababli ushbu jarayonni mantiqiy-tuzilmaviy jihatdan modellashtirish nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Mantiqiy-tuzilmaviy model kasbiy-axloqiy kompetentlikni shakllantirishning maqsadli, mazmuniy, texnologik, diagnostik va natijaviy komponentlari o'rtasidagi funksional bog'lanishlarni aniqlash, pedagogik ta'sir mexanizmlarini tizimlashtirish va ta'lim natijalarini obyektiv baholashga imkon beradi.

Bunda kasbiy-axloqiy kompetentlikni rivojlantirishning metodik tizimi talabalarining motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli va refleksiv komponentlarini bosqichma-bosqich takomillashtirishga yo'naltirilishi maqsadga muvofiqdir. Motivatsion-qadriyatli komponent kasbiy burch, insonparvarlik va mas'uliyatga daxldor ichki pozitsiyani; kognitiv komponent bioetika, tibbiy deontologiya, falsafa va kasbiy axloq masalalariga oid bilimlarni; kommunikativ-faoliyatli komponent bemor va hamkasblar bilan etik jihatdan asoslangan muloqot olib borish hamda murakkab vaziyatlarda konstruktiv xatti-harakatni; refleksiv komponent esa o'z faoliyati, qarorlari va kasbiy xulq-atvorini tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu komponentlarning o'zaro uyg'unligi bo'lajak shifokorning kasbiy yetukligini ta'minlovchi muhim pedagogik mezon sifatida namoyon bo'ladi.

Shunga ko'ra, mazkur maqolaning maqsadi oliy tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni mantiqiy-tuzilmaviy modellashtirish, uning asosiy tarkibiy komponentlari va o'zaro funksional aloqalarini aniqlash, "Falsafa" fanining didaktik imkoniyatlari hamda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish mexanizmlarini asoslash va ishlab chiqilgan metodik yondashuvning o'quv jarayonidagi pedagogik samaradorligini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida kasbiy-axloqiy kompetentlikning mazmuniy tuzilishini aniqlashtirish, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni belgilash, tegishli metod va vositalarni tizimlashtirish hamda olingan natijalarni mezon va ko'rsatkichlar asosida baholash muhim vazifalar sifatida qaraladi.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida oliy tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan o'quv-tarbiya faoliyatini izchil, maqsadli va tizimli tashkil etish asosiy metodologik yo'nalish sifatida belgilandi. Tadqiqotning nazariy va amaliy vazifalarini hal etishda pedagogik modellashtirish, mantiqiy-tuzilmaviy tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatish, suhbat, savolnoma, vaziyatli topshiriqlarni tahlil qilish, refleksiv baholash hamda empirik diagnostika usullaridan kompleks foydalanildi. Mazkur metodlarning o'zaro uyg'un qo'llanilishi talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini nafaqat bilim darajasida, balki qadriyatli munosabat, xulq-atvor, kommunikativ faoliyat va refleksiv pozitsiya nuqtai nazaridan ham baholash imkonini berdi.

Pedagogik modellashtirish usuli yordamida kasbiy-axloqiy kompetentlikni shakllantirish jarayonining maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, pedagogik shart-sharoitlari, baholash mezonlari hamda kutilayotgan natijalari o'rtasidagi funksional bog'lanishlar aniqlandi. Mantiqiy-tuzilmaviy tahlil esa mazkur komponentlarning o'zaro ta'sirini tizimlashtirish va ularni yagona didaktik mexanizm sifatida tavsiflash imkonini berdi. Qiyosiy o'rganish asosida an'anaviy va interfaol ta'lim metodlarining didaktik imkoniyatlari solishtirildi, empirik baholash orqali esa talabalarining topshiriqlardagi faolligi, axloqiy muammolarni anglash darajasi, qaror qabul qilish xususiyatlari va refleksiv faoliyati kuzatildi.

Bo'lajak tibbiyot mutaxassislarning kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan metodik modelning ilmiy-metodologik asosi bir-birini to'ldiruvchi bir qator pedagogik yondashuv va tamoyillarga tayandi.

****Yaxlit yondashuv**** talaba shaxsini faqat bilim oluvchi subyekt sifatida emas, balki biologik, psixologik, ijtimoiy, madaniy va ma'naviy xususiyatlari o'zaro bog'liq bo'lgan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqishni nazarda tutdi. Tibbiyot sohasida ushbu yondashuv ayniqsa muhim bo'lib, bo'lajak shifokorning professional bilimlari uning axloqiy pozitsiyasi, kommunikativ madaniyati, hissiy barqarorligi va ijtimoiy mas'uliyati bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirilishi zarurligini belgilaydi.

****Shaxsga yo'naltirilgan va insonparvar yondashuv**** pedagog va talaba o'rtasidagi o'zaro hurmat, hamkorlik, ishonch va pedagogik sheriklik munosabatlariga asoslandi. Mazkur yondashuvda talabani individual tajribasi, dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va shaxsiy pozitsiyasi hisobga olindi. Bunday ta'lim muhiti bo'lajak tibbiyot xodimida bemorga nisbatan ham xuddi shunday insonparvar va individual yondashuvni shakllantirishga metodik zamin yaratadi.

****Qadriyatli-mazmunli yondashuv**** talabada kasbiy faoliyatning ijtimoiy va ma'naviy mazmunini anglash, shifokorlik kasbining inson hayoti va salomatligi oldidagi mas'uliyatini tushunish, shaxsiy qadriyatlar bilan kasbiy qadriyatlar o'rtasida uyg'unlikni shakllantirishga qaratildi. Bunda inson hayoti, sha'ni, sog'lig'i, erkinligi, adolat, mehr-shafqat, vijdon, kasbiy burch va mas'uliyat tayanch qadriyatlar sifatida belgilandi.

****Madaniyat bilan uyg'unlik tamoyili**** kasbiy-axloqiy tarbiya mazmunini milliy va umuminsoniy qadriyatlar, xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, ma'naviy merosi va zamonaviy bioetik qarashlar bilan bog'lashni taqozo etdi. Mazkur tamoyil talabani bemorning ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini e'tiborga olishiga, turli dunyoqarash va

qadriyat tizimlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishiga xizmat qiladi.

****Tabiatga muvofiqlik tamoyili**** ta'lim jarayonida talabaning yosh, psixologik, intellektual va individual imkoniyatlarini hisobga olishga asoslandi. O'quv topshiriqlarining bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi, hissiy zo'riqish bilan bog'liq vaziyatlarda refleksiv tahlilga imkon yaratish hamda topshiriqlarni talabaning kasbiy rivojlanish darajasiga mos tanlash ushbu tamoyilning amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'ldi.

Kasbiy-axloqiy kompetentlikning shakllanganlik holatini aniqlash maqsadida uchta o'zaro bog'liq mezon tizimlashtirildi.

****Kognitiv mezon**** talabaning kasbiy etika, tibbiy deontologiya, bioetika, kasbiy burch, mas'uliyat, tibbiy sir, bemor huquqlari, kasbiy kommunikatsiya va axloqiy dilemma kabi tushunchalarning mazmunini anglash darajasini ifodalaydi. Ushbu mezon doirasida axloqiy qadriyatlarni farqlay olish, tibbiyot kasbining ma'naviy va ijtimoiy mohiyatini tushunish hamda konkret vaziyatda tegishli axloqiy mezonni tanlay olish qobiliyatiga e'tibor qaratildi.

****Jarayonli-faoliyatli mezon**** talabaning egallangan bilim va qadriyatlarni amaliy xatti-harakatga aylantira olish darajasini tavsiflaydi. Bunda ta'lim muassasasi va jamoa oldidagi mas'uliyatni namoyon etish, kasbiy faoliyatga ijobiy munosabat, jamoaviy topshiriqlarda faol ishtirok etish, muloqot jarayonida hurmat va tolerantlikni saqlash, murakkab axloqiy vaziyatlarda muqobil qarorlarni izlash kabi ko'rsatkichlar hisobga olindi.

****Natijaviy mezon**** esa talabaning ziddiyatli va kasbiy-axloqiy vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish, dalillangan qaror chiqarish, o'z xatti-harakatiga obyektiv baho berish, refleksiya yuritish, bemor va hamkasblar bilan etik jihatdan maqbul munosabat o'rnatish hamda egallangan kompetensiyalarni real yoki modellashtirilgan kasbiy vaziyatlarda qo'llay bilish qobiliyatini aks ettiradi.

Mazkur mezonlarning birgalikdagi qo'llanilishi kasbiy-axloqiy kompetentlikni bir yoqlama emas, balki bilim-munosabat-faoliyat-refleksiya ketma-ketligida kompleks baholashga imkon yaratdi.

3. NATIJALAR

Tadqiqotning amaliy bosqichida oliy tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan mantiqiy-tuzilmaviy model ishlab chiqildi. Modelning markaziy maqsadi "Falsafa" va boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlarning tarbiyaviy hamda didaktik imkoniyatlarini tibbiy ta'limning professional mazmuni bilan integratsiyalash orqali talabalarining kasbiy-axloqiy tafakkuri, bioetik refleksiyasi, kommunikativ madaniyati va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishdan iborat bo'ldi.

Model tarkibida maqsadli, metodologik, mazmuniy, texnologik, diagnostik va natijaviy bloklar o'zaro bog'langan holda belgilandi. Maqsadli blokda kasbiy-axloqiy kompetent mutaxassisni shakllantirish vazifasi ilgari surilgan bo'lsa, metodologik blokda shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatli, faoliyatli va insonparvar yondashuvlar ustuvor deb olindi. Mazmuniy blok kasbiy etika, tibbiy deontologiya, bioetika, milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan boyitildi. Texnologik blokda esa interfaol metodlar, grafik organayzerlar, muammoli topshiriqlar, vaziyatli tahlil, refleksiv mashqlar va mualliflik metodlari qo'llanildi.

Tajriba jarayonida foydalanilgan metodlar orasida quyidagilar alohida didaktik ahamiyat kasb etdi.

****1. "FSMU" texnologiyasi.****

Mazkur texnologiya "Fikr - Sabab - Misol - Umumlashtirish" ketma-ketligida tashkil etildi. Talabalar "Shifokorning kasbiy burchi", "Inson hayotining qadri", "Tibbiy sir va kasbiy mas'uliyat", "Milliy qadriyatlar va tibbiy muloqot" kabi mavzularda o'z nuqtai nazarini bayon qilish, uni dalillar bilan asoslash va umumiy xulosa chiqarish topshiriqlarini bajardilar. Mashg'ulotlar davomida fikrni tartibli ifodalash, dalillash va axloqiy muammolarni sabab-oqibat bog'lanishida ko'rib chiqish ko'nikmalarining faollashgani kuzatildi.

****2. "Venn diagrammasi" va "Konseptual jadval".****

Sharq mutafakkirlari, jumladan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy va Alisher Navoiyning insonparvarlik, axloq, bilim va kasbiy burchga oid qarashlari qiyosiy o'rganildi. Talabalar ushbu qarashlarning umumiy va farqli tomonlarini grafik shaklda ajratib ko'rsatdilar. Bu usul murakkab nazariy axborotni tizimlashtirish, tushunchalar o'rtasidagi bog'lanishlarni ko'rish hamda tarixiy-falsafiy merosni zamonaviy tibbiy etika bilan bog'lashga yordam berdi.

3. "SWOT-tahlil" metodi.

Talabalar tibbiy ta'limda qo'llaniladigan ayrim pedagogik yondashuvlar, tibbiy muloqotning mavjud modeli yoki konkret kasbiy vaziyatlarning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari hamda xavf-xatarlarini tahlil qildilar. Mazkur metod muammoni bir tomonlama baholamasdan, uning ichki va tashqi omillarini kompleks tahlil qilish hamda maqbul qaror variantlarini izlashga yo'naltirdi.

4. "Keys-stadi" texnologiyasi.

Talabalar guruhlarda real kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan bioetik va kommunikativ vaziyatlarni muhokama qildilar. Jumladan, bemorning davolanishdan bosh tortishi, bemorga og'ir tashxisni yetkazish, tibbiy sirni saqlash, bemorning qarindoshlari va shifokor pozitsiyasi o'rtasidagi qarama-qarshilik, favqulodda vaziyatda ustuvor qaror qabul qilish kabi keyslar tahlil qilindi. Talabalar muammoning axloqiy tomonlarini ajratib ko'rsatish, muqobil yechimlarni taqqoslash va o'z tanlovini asoslashga jalb etildilar.

5. "Nilufar guli" va "Qadam-baqadam" treninglari.

"Nilufar guli" texnologiyasi orqali "kasbiy mas'uliyat", "insonparvarlik", "vijdon", "empatiya", "tibbiy burch" kabi tayanch tushunchalarning mazmuniy tarmoqlari ochib berildi. "Qadam-baqadam" treningida esa talabalar axloqiy fazilat va unga qarama-qarshi xulq shakllarini taqqosladilar. Masalan, mehr-shafqat-befarqlik, kamtarlik-manmanlik, mas'uliyat-beparvolik, halollik-nopoklik kabi qarama-qarshi tushunchalar asosida kasbiy vaziyatlar yaratildi. Ushbu

topshiriqlar talabani o'z xulq-atvorini reflektiv baholashiga imkon berdi.

6. "Panorama" va "Kontakt – jamoaviy hikoya tuzish" treningi.

Guruhdagi har bir talaba avvalgi ishtirokchi boshlagan kasbiy vaziyat yoki hikoyani mantiqiy davom ettirdi. Mazkur faoliyat talabalarni sherigining fikrini tinglash, vaziyatning umumiy mantiqini saqlash, hissiy holatlarni tushunish va jamoada o'zaro hamkorlik qilishga undadi. Ayniqsa, shifokor-bemor muloqoti bilan bog'liq vaziyatlarda empatik fikrlash elementlarining namoyon bo'lishi kuzatildi.

7. Mualliflik metodlari – "Uzum" va "Yuqori pog'ona".

"Uzum" metodida talabalarga ekranda yoki tarqatma materiallarda tarixiy shaxslar, mutafakkirlar, olimlar va tibbiyot namoyandalari o'z tasvirlari berildi. Talabalar tegishli ma'lumotlarni "uzum donalari" shaklida tizimlashtirdilar. "Yuqori pog'ona" metodida esa kasbiy va axloqiy tushunchalar, tibbiy muloqot bosqichlari yoki muayyan qadriyatlar oddiydan murakkabga tomon mantiqiy zinalarga joylashtirildi. Bunday vizual topshiriqlar axborotni assotsiativ qayta ishlash va tushunchalar o'rtasidagi ierarxik munosabatlarni anglashga yordam berdi.

Shuningdek, auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyat doirasida "Suhbat", "Bahs-munozara", "Davra suhbat", "Konferensiya", "Ekskursiya", muammoli savol-javob, kichik guruhlarda ishlash va reflektiv muhokamalardan foydalanildi. Mazkur shakllar talabani nafaqat o'quv, balki ijtimoiy va kommunikativ faolligini qo'llab-quvvatlaydi.

Diagnostik kuzatuvlarda talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy kompetensiyalarida ijobiy siljish tendensiyalari qayd etildi. Baholashda "yuqori", "o'rta" va "qoniqlik" darajalarga mos tavsifiy ko'rsatkichlardan foydalanildi. Xususan, tajriba jarayonining keyingi bosqichlarida talabalar kasbiy-axloqiy vaziyatlarni chuqurroq tahlil qilish, o'z pozitsiyasini asoslash, jamoada hamkorlik qilish va reflektiv xulosa chiqarishda nisbatan faolroq qatnasha boshlaganligi kuzatildi.

Tadqiqot natijalarining tahlili oliy tibbiy ta'limda kasbiy-axloqiy kompetentlikning faqat nazariy axborotni o'zlashtirish orqali to'liq shakllanmasligini ko'rsatadi. Mazkur kompetentlik bilim, qadriyat, hissiy munosabat, kommunikativ xulq-atvor, amaliy qaror va refleksiyaning o'zaro birligi asosida rivojlanadi. Shu sababli kasbiy-axloqiy tayyorgarlik reproduktiv ta'lim bilan cheklanmasdan, talabani muammoli va ziddiyatli kasbiy vaziyatlarda faol fikrlashga jalb etuvchi didaktik muhitda amalga oshirilishi lozim.

"FSMU", "Keys-stadi", "SWOT-tahlil" va grafik organayzerlardan foydalanish nazariy tushunchalarni real yoki modellashtirilgan kasbiy vaziyatlar bilan bog'lash imkonini berdi. Ayniqsa, keys-metod talabani tibbiy-axloqiy vaziyatga turli nuqtai nazardan qarashi, muammoni huquqiy, axloqiy, ijtimoiy va shaxsiy jihatlarini farqlashi hamda qarorni asoslash ko'nikmasini rivojlantirish uchun qulay pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ldi. Bu holat kasbiy-axloqiy kompetentlikning kognitiv darajadan faoliyatli va reflektiv darajaga o'tishida vaziyatli ta'limning ahamiyatini ko'rsatadi.

Mualliflik "Uzum" va "Yuqori pog'ona" metodlarida vizual, assotsiativ va strukturaviy taqdimot vositalarining qo'llanilishi murakkab axborotni ixcham va tizimli shaklda qayta ishlashga yordam berdi. Talabani bir vaqtning o'zida obraz, tushuncha va ularning mantiqiy bog'lanishlarini idrok etishi bilimning strukturaviy tashkil topishiga xizmat qildi. Ayniqsa, ijtimoiy-gumanitar mazmundagi mavzularni tibbiy kasbiy vaziyatlar bilan birlashtirishda ushbu metodlar o'quv materialining abstraktligini kamaytirish imkonini berdi.

5. XULOSA

Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

Oliy tibbiy ta'lim talabalarining kasbiy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish — bu ma'naviy-huquqiy, pedagogik va ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni o'z ichiga oluvchi yaxlit o'quv-tarbiya jarayonidir. Ushbu jarayonni mantiqiy-tuzilmaviy modellashtirish tizim elementlarining o'zaro ishlashini va monitoringini osonlashtiradi.

"Falsafa", "Bioetika" kabi gumanitar fanlarni o'qitishda interfaol metodlar ("FSMU", "SWOT-tahlil", "Venn diagrammasi", "Keys-stadi") hamda vizual-ijodiy mualliflik metodlaridan ("Uzum", "Yuqori pog'ona") foydalanish talabalarda tanqidiy tafakkurni, muammolarga kreativ yondashishni va guruhda ishlash (kommunikativ) madaniyatini yuksaltiradi.

Talabalarni uzluksiz ma'naviy tarbiya jarayoniga tayyorlashda obyektiv va subyektiv omillar (sog'lom muhit, milliy qadriyatlar, pedagogik qo'llab-quvvatlash)ning sintezi ijtimoiy faol, yuksak mas'uliyatli tibbiyot kadrlarini yetishtirishning kafolatidir. Tadqiqotning amaliy cheklovlari qatoriga o'qituvchilarning interfaol va raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha shaxsiy malakasi va ta'lim muassasalarining texnik ta'minlanish darajasi kiradi. Kelajakdagi tadqiqotlar mazkur metodik tizimni raqamli tibbiyot (e-health) sharoitida simulyatsion texnologiyalar bilan integratsiya qilish imkoniyatlarini o'rganishga yo'naltirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*. – URL: <https://lex.uz/docs/5841063>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori // *Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi*. – URL: <https://lex.uz/docs/-5344692>
3. Ochilova N. M. *Talabalarda pedagog odobi fazilatlarini shakllantirish*: ped. fan. nom. ... diss. avtoref. – Toshkent: O'zPFITI, 2007. – 22 b. – URL: <https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3a020855f01.file> ([Interaktiv](#))
4. Rahimov B. X. *Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-madaniy munosabatlarning shakllanishi*: ped. fan. nom. ... diss. avtoref. – Toshkent: O'zPFITI, 2005. – 24 b. – URL: <https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3a020855f01.file> ([Interaktiv](#))

5. Qushvaqto'v N. X. *Talabalarni milliy-ma'naviy qadriyatlarini o'rganishga tayyorlashning pedagogik va kompyuterli asoslari*: ped. fan. nom. ... diss. – Jizzax, 2006. – 150 b. – URL: <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/n1b7NclFWoNH2Dw.pdf> (Ziyonet)
6. Jamoliddinova O. R. *Yoshlar sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishda uzviylik va uzluksizlik tamoyillari amal qilishining pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish*: ped. fan. dok. ... diss. avtoref. – Toshkent, 2015. – 83 b. – URL: <https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/6820>
7. Saliyeva Z. T. *Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining ma'naviy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish*: ped. fan. dokt. (DSc) diss. avtoref. – Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2017. – 66 b. – URL: https://ilmsarchashmalari.uz/user-media/issues_files/2024-8.pdf
8. Egamberdiyeva N. M. *Madaniy-insonparvarlik yondashuv asosida talabalarni shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirish nazariyasi va amaliyoti (pedagogika oliy ta'lim muassasalari misolida)*: ped. fan. dok. ... diss. – Toshkent, 2010. – 332 b. – URL: <https://econferences.ru/index.php/arims/article/view/18483>
9. Muslimov N. A. *Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari*: ped. fan. dok. ... diss. – Toshkent, 2007. – 315 b. – URL: <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/n1b7NclFWoNH2Dw.pdf> (TAMADDUN NURI JURNALI)
10. Xodjayev B. X. *Modernizatsiyalashgan didaktik ta'minot vositasida umumta'lim maktablari o'quvchilarida tarixiy tafakkurni rivojlantirish*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 288 b. – ISBN 978-9943-998-88-9. – URL: <https://kitobxon.com/oz/kitob/modernizatsiyalashgan-didaktik-taminot-vositasida-umumtalim-maktablari-oquvchilarida-tarixiy-tafakkurni-rivojlantirish>
11. Hasanboyev J., Turopova M., Hasanboyeva O. *Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2002. – URL: <https://www.scribd.com/document/781716401/640>
12. Асмолов А. Г. *Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека*. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Смысл; Издательский центр «Академия», 2007. – 528 с. – URL: <https://psychlib.ru/mgppu/API-2007/API-527.htm>
13. Musurmonova O. *Tarbiya nazariyasi va metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – URL: <https://universaljournal.uz/index.php/uxij/uz/article/view/572>
14. *Falsafa: qomusiy lug'at*. – Toshkent: Sharq, 2004. – 496 b. – URL: <https://cspu.uz/falsafa-qomusiy-lugat>